

***Waarom
welstands-
toezicht
gewenst is.***

**Stichting Welstandszorg Noord-Holland
Alkmaar, maart 2006**

Waarom welstands- toezicht gewenst is.

Iedere fatsoenlijke samenleving streeft een zekere kwaliteit van de gebouwde omgeving na. Het is een illusie om te denken dat stedelijke en landschappelijke schoonheid van zelf tot stand komt met een zo groot mogelijke vrijheid voor particuliere initiatieven. Burgers spreken de overheid er terecht op aan stimulerend, en zo nodig regulerend op te treden.

Er wordt wel beweerd dat in België de overheid geen rol speelt in het op orde houden van waardevolle stedelijke ensembles. Maar Brugge blijft echt niet vanzelf zo'n mooie stad. De regulering wordt daar, anders dan in Nederland, ambtelijk en politiek geregeld. Er valt individueel veel te onderhandelen, en de besluitvorming over bouwprojecten verloopt meer dan in Nederland op basis van persoonlijke beslissingen van politici.

In de Nederlandse traditie is het gemeentelijke Bouw- en Woningtoezicht vanouds een belangrijke waarborg voor de kwalitatieve regulering van de bouwpraktijk en de stads- en dorpsontwikkeling. De welstandsadvisering is daarbinnen sinds de laatste wijziging van de Woningwet zo geregeld dat de gemeenteraden zelf daarvoor de richtlijnen, aandachtspunten, prioriteiten en criteria kunnen vaststellen. Bijna alle gemeenten in Nederland maken van deze mogelijkheden gebruik: uiteindelijk willen gemeentebesturen toch bijna altijd een zekere invloed kunnen hebben op de waardevolle esthetische karakteristieken van buurten en wijken.

De modernisering van het functioneren van welstandscommissies, waaraan sinds 2004 overal in Nederland wordt gewerkt, heeft tot doel het welstandsadvieswerk controleerbaar te maken voor het lokale bestuur. Er liggen beleidsregels aan ten grondslag waarin de karakteristieke waarden van buurten en wijken zijn beschreven. Bouwplannen worden getoetst aan de mate waarin ze daarmee rekening houden. Daar wordt niet alleen een cultuurpolitiek belang mee gediend maar ook een economisch belang. De waarde van onroerend goed is immers vooral afhankelijk van de ruimtelijke kwaliteit van de omgeving.

Welstandscommissies adviseren overigens niet alleen over het wel of niet verlenen van een bouwvergunning. In veel gevallen kunnen ze opdrachtgevers ook helpen om een bouwplan te verbeteren en ze kunnen gemeentebesturen soms ook in een vroeg stadium adviseren over hiaten in het beleid of over negatieve ontwikkelingen in bepaalde buurten of wijken. Bestemmingsplannen blijken lang niet altijd adequaat om ongewenste trends te keren en de verschraving van de openbare ruimte kan met een goede koppeling tussen een reclameverordening en welstandsbeleid effectief worden bijgestuurd.

Met welstandstoezicht kan alle ongewenste lelijkheid misschien niet altijd worden tegengehouden, maar het kan wel de basis vormen voor afspraken tussen politici, ontwerpers en burgers over wat toelaatbaar is en wat vermeden zou moeten worden. Het gaat er bij welstandstoezicht uiteindelijk om steden, dorpen en het platteland te behoeden voor een onnodige aantasting van wat door velen belangrijk wordt gevonden: de schoonheid van onze dagelijkse omgeving.

Een belangrijk effect van welstandstoezicht is tenslotte waarschijnlijk ook de preventieve werking die uitgaat van het bestaan van welstandstoezicht als zodanig. Verondersteld kan immers worden dat veel initiatiefnemers van bouwwerken op voorhand enigszins rekening proberen te houden met de toets van bouwplannen aan welstandscriteria. Daardoor wordt op een vanzelfsprekende manier de ambitie bevorderd om bij het ontwerpen van bouwwerken hoge kwalitatieve maatstaven te hanteren.

Soms moet de vraag toch maar weer eens opnieuw gesteld en beantwoord worden: waarom moet er bij de verlening van bouwvergunningen eigenlijk welstandstoezicht bestaan? Misschien is het antwoord wel simpel: omdat veel mensen zich ergeren aan foielelijke gebouwen in oude binnensteden, in dorpskernen en in delicate landelijke gebieden. En ook omdat veel mensen zich ook ergeren aan lompe uitbreidingen van woningen in hun buurt of aan de vernieling van winkelpuien door schreeuwerige reclames. Veel straten zouden zonder al die rommel veel mooier kunnen zijn. Burgers spreken de lokale overheid er vaak op aan om daar wat aan te doen.

Met welstandstoezicht kan al die lelijkheid misschien niet altijd worden tegengehouden, maar het kan wel de basis vormen voor afspraken tussen politici, ontwerpers en burgers over wat toelaatbaar is en wat vermeden zou moeten worden. Het gaat er bij welstandstoezicht uiteindelijk om steden, dorpen en het platteland te behoeden voor een onnodige aantasting van wat door velen belangrijk wordt gevonden: de schoonheid van onze dagelijkse omgeving. Uiteindelijk levert iedere fatsoenlijke samenleving wel een of andere inspanning om de kwaliteit van het bouwen, en ook de esthetische kwaliteiten, te bewaken en te stimuleren. Burgers spreken er de overheid terecht op aan om daarin regulerend en stimulerend op te treden.

Overigens zijn de meeste mensen natuurlijk vóór streng welstandstoezicht als het bouwwerk van een ander niet deugt; als het eigen initiatief volgens de toets van de welstandscommissie onvoldoende kwaliteit heeft dan krijgt de welstandscommissie er natuurlijk van langs. Dergelijke discussies, en de heftige emoties die daarbij soms ontstaan, zijn van alle tijden en ze zullen ook blijven bestaan, hoe de welstandscommissies ook hun best doen. Maar ze zijn onvoldoende reden om welstandscommissies dus maar overbodig te vinden.

De lange traditie van welstandszorg

Het feit dat iets al heel lang bestaat levert op zichzelf niet zomaar een bestaansrecht op, maar het geeft wel te denken. Al sinds de late middeleeuwen hebben veel stadsbestuurders in Nederland zich ingespannen om invloed uit te oefenen op de kwaliteit van het bouwen. Aanvankelijk was dat vooral gericht op brandveiligheid en het beperken van instortingsgevaar, maar er zijn ook hele oude voorbeelden van verordeningen over de schoonheid van buurten en wijken, waarin expliciet werd nagestreefd om nieuwbouw 'een sieraad voor de stad' te laten zijn. Dan werd veelal gewerkt met een vergunningstelsel en met een of andere vorm van toezicht.

In de negentiende eeuw werd in veel gemeenten geëxperimenteerd met vormen van bouwtoezicht en toen kwamen ook de eerste initiatieven tot stand om de esthetische kwaliteit van bouwwerken via een adviescommissie te bewaken. Ongetwijfeld hebben daar verheven doelstellingen aan ten grondslag gelegen, die te maken hadden met het streven naar schoonheid van steden en dorpen, maar er was ook altijd de oer-Hollandse koopmansgeest: de elite van de samenleving streefde ernaar investeringen in onroerend goed veilig te stellen door toezicht te bevorderen op de esthetische kwaliteit van de omgeving. Na 100 jaar is dit nog steeds een geldig argument, dat vaak opduikt in discussies over welstandstoezicht: de burens worden geacht zich ook een beetje te gedragen om de buurt op orde te houden, en al te brutale wijzigingen van gevels en kapvormen kunnen een negatieve invloed hebben op het karakter van een buurt. In het kader van de Woningwet van 1902 werd het mogelijk om in de gemeentelijke bouwverordening een zogenaamde welstandsparagraaf op te nemen. Die maakte het mogelijk om een bouwvergunningaanvraag voor te

leggen aan een zogenaamde schoonheidscommissie, die adviezen mocht uitbrengen over de 'welstand' van een bouwplan: "... is dit bouwplan wel passend op deze locatie?"

Er is steeds kritiek geweest op deze vorm van bouwtoezicht. Vooral het feit dat het te subjectief zou zijn, dat het slechts gebaseerd zou zijn op de persoonlijke opvattingen en voorkeuren van de leden van de adviescommissie, is altijd een bron van ergernis geweest. Maar ook de geheimzinnige sfeer van de commissievergadering en de benoemingsprocedures waren steeds aanleiding tot wantrouwen en verdachtmakingen.

Toch wensen bestuurders, maatschappelijke organisaties en individuele burgers, ondanks alle kritiek, uiteindelijk nog steeds een zekere politieke controle op de kwaliteit van bouwwerken, niet alleen in technische zin, maar ook, hoe lastig dat ook is, in esthetisch opzicht. Er moet opgetreden kunnen worden tegen al te grove inbreuken op de schoonheid van stad en land.

Beoordelingscriteria voor de esthetische kwaliteit van bouwplannen zullen nooit voor eens en voor altijd, objectief en in alle omstandigheden toepasbaar, vastgesteld kunnen worden. Maar er is wel degelijk onderscheid te maken tussen waardevolle bouwplannen enerzijds en banale, misplaatste en gemakzuchtige bouwplannen anderzijds. In termen van schoolprestaties: vieren en vijven zijn goed te onderscheiden van achten en negens. Welstandscommissies proberen uiteindelijk steeds om ontwerpers en opdrachtgevers van een onvoldoende bouwplan tenminste een zes of een zeven te laten maken. En ze mogen, op basis van een wettelijke grondslag, gemeentebesturen adviseren over de esthetische kwaliteit van bouwplannen, vooral toegespitst op de vraag of een bepaald bouwplan op een bepaalde locatie 'wel - staat'.

Welstandszorg, een kwestie van beschaving

De gebouwde omgeving in de steden en dorpen van Nederland moet en kan meer zijn dan een willekeurige aaneenschakeling van individuele bouwinitiatieven. We streven een zekere samenhang na en het karakter van een omgeving moet niet worden geschaad door het bouwinitiatief van iemand die daarvoor te weinig oog heeft. Er mag een zeker vakmanschap worden gevraagd van opdrachtgevers en ontwerpers. Ontwerpbeslissingen moeten, rekening houdend met de karakteristieken van de context van het bouwwerk, zorgvuldig worden afgewogen. Dat is waar het Nederlandse welstandstoezicht uiteindelijk voor staat.

Het is goed om te weten dat een dergelijk toezicht op de kwaliteit van het bouwen in bijna alle geciviliseerde landen bestaat. Ook in België toetst de lokale overheid bouwplannen, niet overal even streng en effectief, en op lokaal politiek niveau valt daar vaak een hoop te regelen, maar de binnenstad van Brugge blijft niet 'vanzelf' zo mooi. Uit internationaal onderzoek naar dit onderwerp blijkt dat in alle West Europese landen vormen van bouwtoezicht zijn ontstaan en dat vooral in delicate en historische waardevolle gebieden vaak streng wordt opgetreden. Dat gebeurt bijna altijd op basis van ambtelijke en politiek-bestuurlijke besluitvorming en niet, zoals in Nederland, op basis van adviezen van een onafhankelijke en deskundige commissie. Dat West-Europese steden en dorpen vaak nog door een zekere harmonieuze opbouw en sfeer gekarakteriseerd worden heeft alles te maken met deze traditie van een stedelijke beschaving die in West Europa diepgeworteld is in de ambities van lokale bestuurders.

Het lokale bestuur is, met meer of minder succes, in West Europese steden en dorpen, en zeker ook in Nederland, nog steeds een belangrijke partij in de besluitvorming over het beheer en de ontwikkeling van de gebouwde omgeving. Daarin kunnen vooral publieke, collectieve belangen gekoesterd en gewaarborgd worden, die in een liberaler ruimtelijke ordening soms ondergesneeuwd raken.

Sociaal-culturele en economische legitimatie

De legitimatie voor de publieke verantwoordelijkheid voor de kwaliteit van de gebouwde omgeving ligt in een cultureel pleidooi voor het belang van de fysieke omgeving waarin mensen leven. Er bestaat een lange traditie van pleidooien voor gebouwen als "sieraden" van de stad; de schoonheid van steden en dorpen wordt beschreven in literaire werken en in de geschiednissen van beroemde beschavingen.

Naast deze culturele argumentatie was er vanaf het eind van de negentiende eeuw een spraakmakende en invloedrijke stroming vanuit de medische wereld waarin aandacht werd gevraagd voor een kwalitatieve regulering van de woningbouw en de stadsontwikkeling. Deze 'hygiënistische' beweging was nauw verwant aan personen en organisaties die zich inzetten voor juridische onderbouwing van het toezicht op de kwaliteit van het bouwen van woningen en woonwijken. De Woningwet van 1901, waarin dit toezicht uiteindelijk juridisch werd geregeld, was het resultaat van een debat dat enkele decennia lang was gevoerd over de ontoereikende resultaten van de ongereguleerde praktijk van stadsontwikkeling die destijds gebruikelijk was.

Naast culturele en sociaal-medische argumenten is er ook altijd een economisch argument geweest om de ruimtelijke kwaliteit van steden en dorpen te reguleren en te bevorderen. De economische waarde van onroerend goed wordt immers mede bepaald door de kwalitatieve staat van de omgeving. Een kwalitatief hoogwaardige omgeving schept vertrouwen in de toekomst en draagt bij aan een positief klimaat voor investeringen. Een attractieve en harmonieuze omgeving is een goede vestigingsvoorwaarde voor bedrijven, het appelleert aan woonvoorkeuren van bewoners en het is de grondslag voor toeristische dynamiek. Al deze argumenten zijn in het verleden steeds aangevoerd om enige vorm van regulering van de kwaliteit van bouwwerken, en óók de esthetische kwaliteit te legitimeren, en ze lijken nog steeds geldig. Sinds 1988 heeft de Rijksoverheid in de 4e Nota over de Ruimtelijke Ordening het belang van een brede definitie van ruimtelijke kwaliteit en de verantwoordelijkheid daarvoor van de overheid benadrukt. Men beschreef dat brede kwaliteitsbegrip in de termen gebruikswaarde, belevingswaarde en toekomstwaarde. Daarin is goed te herkennen dat het bij de controle op de kwaliteit van bouwwerken niet alleen moet gaan om technische kwaliteiten en juridische waarborgen via bestemmingsplannen, maar ook om meer culturele aspecten die samenhangen met het karakter en de beleving van de gebouwde omgeving.

Het belang van de openbare ruimte

Welstandstoezicht ontleent uiteindelijk een historisch bestaansrecht aan het belang van een goede openbare ruimte. Welstandscommissies zouden steeds als belangrijkste focus juist die ontwerpkenmerken moeten hebben die vanuit de openbare ruimte zichtbaar zijn: vanaf de straat, de dijk, vanaf het water...

Natuurlijk is 'zichtbaarheid' niet altijd éénduidig vast te stellen, maar in het algemeen kan worden gesteld dat welstandsadviezen moeten gaan over ontwerpaspecten van bouwvergunningaanvragen, die in het volle zicht liggen of anderzijds opvallend zijn. Daarbij moet ook steeds worden meegewogen hoeveel mensen het bouwwerk daadwerkelijk zullen zien: ligt het aan een doodlopende weg in het buitengebied of aan een dichtbebouwd lint, aan een drukke doorgangsweg of op een afgelegen bedrijventerrein?

Bovendien zijn interventies op een hoog schaalniveau van ligging, massa en volume, meestal belangrijker dan interventies op het microniveau van gevelindeling en architectonische details. Sommige bouwlocaties of bouwwerken hebben een bijzondere maatschappelijke betekenis, ze zijn of worden als het ware verankerd in het collectieve bewustzijn van de samenleving. Dat kan bijvoorbeeld verband houden met de ligging in een cultuurhistorisch waardevol gebied, met de monumentale of karakteristieke kenmerken van het bouwwerk zelf, met bijzondere functies of met een bijzondere verschijningsvorm, met de frequentie waarin het bouwwerk voorkomt of met maat, schaal of juist details van een bouwwerk.

Om maatschappelijk wenselijk te zijn moet welstandstoezicht vooral ook 'proportioneel' zijn, dat wil zeggen: er moet veel inspanning worden geleverd om een positieve en stimulerende invloed uit te oefenen op bouwwerken en ontwerpeigenschappen, die in het licht van bovenstaande noties belangrijk zijn, en weinig aandacht aan ondergeschikte zaken. Dit lijkt nogal voor de hand te liggen, maar het enthousiasme van veel commissieleden voor ontwerp kwaliteit op alle niveaus staat een zekere proportionaliteit soms wel eens in de weg: details worden dan overbelicht zonder dat het belang wordt gerelateerd aan bovenstaande

noties. Overigens: de ‘proportionaliteit’ zal in de praktijk van het advieswerk van welstandscommissies steeds meer worden beïnvloed vanuit de wensen en ambities van gemeentebesturen, omdat door de recente Woningwetwijziging de spelregels, de aandachtspunten en de beoordelingscriteria vastgelegd zijn in een zogenaamde welstandsbeleidsnota.

Welstandsadviezen op basis van beleid

Welstandscommissies hebben altijd een probleem gehad met de grondslagen van hun oordelen en adviezen. Het verwijt van subjectiviteit en persoonlijke willekeur voert ongetwijfeld de lijst aan van kritische noten rond het functioneren van welstandstoezicht. In het verleden konden de leden van welstandscommissies nog zonder veel restricties bogen op een combinatie van persoonlijk gezag en een verondersteld, en veelal ook algemeen geaccepteerd inzicht in de vakbekwaamheid van ontwerpers. De architect, die als lid van de welstandscommissie benoemd was tot adviseur van gemeentebesturen, kon opereren vanuit een onbetwiste autoriteit, die vooral tot uitdrukking kwam in gedrag, kleding en retorische gaven en uiter-aard was er ook die degelijke opleiding in architectonische en stedenbouwkundige tradities en principes, waarmee een bouwplan kon worden geanalyseerd en beoordeeld.

In de afgelopen jaren bleek dat allemaal niet meer voldoende. De status van architect als onbetwist kenner van architectonische en stedenbouwkundige ontwerpqualiteiten brokkelde af, hij wordt nog slechts gezien als een van de vele partijen die in het bouwproces een rol spelen en die zijn gelijk moet bevechten tegen opzichte van allerlei andere partijen.

Zijn opvattingen en voorkeuren blijken niet zomaar méér waard dan de opvattingen en voorkeuren van anderen; er moet serieus werk worden gemaakt van een zekere objectivering van beoordelingsgrondslagen en die moeten dan vervolgens door beleidsinstanties kunnen worden gefiatteerd als beleidsregels met een politieke en bestuurlijke status. In kringen van welstandscommissies heeft men lang getobd met wat men zich daarbij moest voorstellen.

Pas in de jaren negentig ontstond een doorbraak, die allang daarvoor was aangekondigd en bepleit, en die vanaf 2004 is geëffectueerd in een serie dwingende maatregelen op grond van art. 12 van de Woningwet. Daarmee werd eindelijk een dwingende verbinding gemaakt tussen politieke beleidsuitspraken en welstandsadviezen.

Het principe van deze beleidsbijstelling is helder en overtuigend: gemeentebesturen dienen als ‘conditio sine qua non’ een welstandsbeleid vast te stellen met beoordelingsgrondslagen voor de verschillende gebieden van een gemeente waarop welstandstoezicht plaatsvindt en welstandscommissies dienen hun adviezen te beargumenteren vanuit en in relatie met deze beleidsregels. In de korte tijd tussen de publicatie van de wetwijziging en de datum van ingang, juli 2004, werden in nagenoeg alle Nederlands gemeenten welstandsbeleidsnota’s opgesteld; alles bij elkaar was dat misschien wel de meest omvangrijke beleidsontwikkeling met betrekking tot ruimtelijke kwaliteit sinds het tot stand komen van de Woningwet in 1902.

De wetwijziging heeft ver strekkende gevolgen voor de werkwijze van welstandscommissies. Bij de beoordeling van bouwplannen als onderdeel van de bouwvergunningsprocedure dienen welstandscommissies hun oordelen en adviezen te baseren op expliciete beleidsregels die door een gemeenteraad zijn gefiatteerd in de vorm van een welstandsbeleidsnota. Het

gaat daarbij om een beredeneerd oordeel over de manier waarop en de mate waarin een voorgenomen bouwwerk de bestaande openbare ruimte positief of negatief beïnvloedt. De criteria en aanknopingspunten daarvoor zijn beschreven in het gemeentelijke welstandsbeleid, voor buurten en wijken, voor specifieke bouwwerken en soms ook nog in enkele algemene criteria. Welstandscommissies dienen zich te houden aan deze precieze en beperkte opdracht, die is vastgelegd in de Woningwet art. 12 en die is gelegitimeerd vanuit het publieke belang van de openbare ruimte. Met de vaststelling van gemeentelijk welstandsbeleid worden legitimatie en werkwijze opnieuw en voortdurend op elkaar afgestemd.

De culturele agenda van welstandscommissies

Welstandscommissies die hun taak serieus nemen doen overigens meer dan alleen dossiers van bouwvergunningsaanvragen behandelen. Ze kunnen naast hun wettelijke taak ook een kritische en stimulerende gesprekspartner zijn voor opdrachtgevers en ontwerpers van grote bouwplannen. En ze zijn, buiten het strakke kader van art.12 van de Woningwet, ook gewoon adviseur van een gemeentebestuur over alle mogelijke zaken die relevant kunnen zijn in het gemeentelijke en regionale bouw- en ontwikkelingsbeleid. En omdat ze het enige platform zijn waarop alle bouwinitiatieven passeren, zijn ze vaak ook bij uitstek gekwalificeerd om bepaalde zaken te agenderen. Zo zijn welstandscommissies bijvoorbeeld bij uitstek in staat om snel te constateren dat in een bepaald gebied het aantal volumineuze bouwplannen toeneemt terwijl een kader voor stedenbouwkundige of landschappelijke regie eigenlijk ontbreekt. Dat is niet iets waar je afzonderlijke opdrachtgevers en architecten mee moet lastig

vallen, maar wel het gemeentebestuur. In zo’n situatie past een signaal, een algemeen advies, een aanzet tot discussie, en politieke en ambtelijke aandacht.

Dat zou de culturele agenda van de welstandscommissie genoemd kunnen worden. Veel brandende kwesties in de ruimtelijke ordening en de stads- en dorpsontwikkeling kunnen vanuit een alert, deskundig en stimulerend welstandsbeleid met kracht van argumenten aan de orde worden gesteld. Dit deel van de agenda moet niet worden verward met de hiervoor beschreven wettelijke taken conform art.12 van de Woningwet, maar het ligt wel direct in het verlengde daarvan, en het is uitsluitend afhankelijk van de deskundigheid, het gezag, de alertheid en de politiek-maatschappelijke gevoeligheid van welstandscommissies of ze voor algemeen getinte adviezen gehoor vinden bij het lokale bestuur, dat uiteindelijk de opdrachtgever is van de welstandsadviescommissie.

In de Nota Ruimte over het Rijksbeleid voor de ruimtelijke ordening wordt aangestuurd op een zware rol van gemeentebesturen in regionale planvorming, stads- en dorpsontwikkeling, landschapontwikkeling, locatiekeuze en bouwprogramming. Het beleid van de Rijksoverheid zal zoveel mogelijk ruimte bieden aan alle mogelijke lokale initiatieven. Als gemeenten willen bouwen, dan moeten ze kunnen bouwen, dat is zo ongeveer het adagium.

Als de verantwoordelijkheid voor ruimtelijke ordening zo nadrukkelijk bij gemeentebesturen wordt gelegd dan is een kritische, alerte en deskundige advisering over kwalitatieve ontwikkelingen van groot belang. Als in een deel van de vergadering bouwplannen worden commentarieerd en beoordeeld vanuit helder geformuleerde en effectieve criteria en aandachtspunten, dan kan in het volgende deel gesproken worden over algemene ontwikkelingen, over stedenbouwkundige

kaders, over de kwaliteit van bestemmingsplannen, over ontwikkelingen in het landelijk gebied, over reclamebeleid, over bedrijventerreinen.

De agenda is in principe onbegrensd, maar zou goed kunnen worden gestructureerd aan de hand van een periodiek overleg met verantwoordelijke wethouders en aan de hand van een regionale agenda van intergemeentelijk af te stemmen thema's, bijvoorbeeld in de sfeer van bedrijventerreinen en landschapbeheer. Als de relatie met de bouwvergunningdossiers steeds effectiever welstandsbeleid, minder gericht op details van bouwplannen en meer op bijsturen van maatschappelijk ongewenste ontwikkelingen.

Bij dit alles hoort een veel grotere inspanning van welstandscommissies om te communiceren over hun werkzaamheden. De herziene Woningwet heeft daarvoor een goede basis gelegd. Voor sommige welstandscommissies is het opstellen van een politiek en maatschappelijk relevant jaarverslag iets nieuws, maar vanaf januari 2003 is het een verplicht onderdeel van het functioneren van welstandscommissies (Woningwet art. 12b, lid3)

Deze verplichting houdt niet op bij het opstellen van een jaarverslag; daar hoort tenminste eenmaal per jaar overleg met de verantwoordelijk wethouder en een presentatie in een raadscommissie bij. En voorts zal het jaarverslag ook aanleiding kunnen zijn voor bijvoorbeeld eens per twee jaar enkele voorstellen voor tekstwijzigingen en accentverschuivingen in de welstandsbeleidsnota.

De praktijk van welstandscommissies

De kern van welstandstoezicht blijft de beoordeling van de kwaliteit van bouwplannen door een deskundige commissie. Het gaat om de esthetische kwaliteit van bouwwerken, de kwaliteit van de uiterlijke verschijningsvorm, de ruimtelijke, stedenbouwkundige en architectonische kwaliteit. Gemeentebesturen kunnen een bouwvergunning weigeren, als een welstandscommissie van oordeel is geweest dat een bouwplan onvoldoende kwaliteit heeft.

In de praktijk van veel welstandscommissies gaat het overigens maar zelden om grote spraakmakende projecten, om omvangrijke ingrepen in monumenten of oude binnensteden, of om grootse stads- en dorpsuitbreidingen. De meeste bouwaanvragen worden ingediend voor kleine bouwwerken, ondergeschikte ingrepen in de directe woonomgeving, talloze uitbreidingen van woonhuizen en bedrijfsgebouwen, gevelaanpassingen en reclameobjecten. Al deze kleine bouwplannetjes samen bepalen de uiterlijke verschijningsvorm van buurten en wijken, van straten en pleinen, van dorpsranden en centrumgebieden. Dit 'gewone' bouwen is belangrijk voor de beleving van onze dagelijkse omgeving en de kwaliteit daarvan moet dan ook enigszins gecontroleerd blijven. De kwaliteit van het 'gewone' is op een vanzelfsprekende manier onderdeel van onze cultuur, zoals de riolering, het gasnet en het water uit de kraan. De kwaliteit daarvan zou pas opvallen als het er plotseling niet meer is. Dan pas zouden we ons bewust zijn van de vanzelfsprekendheid van de continue levering en van de onopvallendheid van de mensen die er voor zorgen. Hoewel het altijd meer kritiek dan waardering oplevert moeten welstandscommissies juist voor dat 'gewone' deel van het planaanbod letten op het effect voor de

visuele kwaliteit van de gebouwde omgeving. Om dit deel van het werk transparant en efficiënt te maken kunnen veel van deze kleine bouwplannen, die vaak voorkomen, worden beoordeeld volgens algemene richtlijnen, die periodiek door de gemeenteraad kunnen worden vastgesteld. Dat is één van de kernpunten van de nieuwe wetgeving voor het welstandstoezicht.

Gemeentebesturen kunnen uiteindelijk altijd zelf beslissen of een welstandscommissie wordt ingeschakeld. Daaraan liggen door de gemeenteraad gefiatteerde afspraken ten grondslag over openbaarheid, over periodieke evaluaties, over de samenstelling van de commissie en over de hoofdlijnen van de beoordelingscriteria, die voor verschillende delen van een gemeente verschillend kunnen zijn. Als dat allemaal gebeurt, dan kan een welstandscommissie de schoonheid van steden en dorpen meehelpen bewaken en bevorderen.

Soms ontstaat binnen de agenda van de commissievergadering ook ruimte voor een kritisch, collegiaal en stimulerend "ontwerpoverleg", waarin de welstandscommissie optreedt als adviseur en gesprekspartner van ontwerpers en opdrachtgevers. In deze vorm van vooroverleg, voorafgaand aan een definitieve bouwvergunningsprocedure, kunnen ook veel meer aspecten van een ontwerp aan de orde komen dan in het kader van het nauwkeurig wettelijk gedefinieerde welstandsadvies. De Welstandscommissie kan op die manier ook altijd gewaardeerd en deskundig adviseur zijn; die taak en rolopvatting verdwijnt niet met de invoering van de gewijzigde Woningwet, maar dient helder gedefinieerd te worden en goed afgebakend van de juridische spelregels van het welstandstoezicht.

Een belangrijk aspect van de praktijk van welstandstoezicht is tenslotte nog dat een deel van het effect van welstandstoezicht wellicht niet eens bereikt wordt via het toezicht op de kwaliteit van bouwplannen en de adviezen daarover, maar juist ook door de preventieve werking die wellicht uitgaat van het bestaan van welstandstoezicht als zodanig. Verondersteld kan immers worden dat veel initiatiefnemers van bouwwerken op voorhand al enigszins rekening proberen te houden met een welstandstoets, waardoor op een vanzelfsprekende manier de ambitie wordt bevorderd om bij het ontwerpen van bouwwerken hoge kwalitatieve maatstaven te hanteren.

Colofon

De tekst van deze brochure werd opgesteld door dr. ir. N. de Vreeze, directeur van de stichting Welstandszorg Noord-Holland. Daarbij is gebruik gemaakt van commentaar van collega's van het Gelders Genootschap in Arnhem, het Libau in Groningen en Hûs en Hiem in Leeuwarden.

Alles uit deze brochure mag worden gekopieerd of op andere wijze verspreid, mits de bron duidelijk wordt vermeld. Een uitgebreide beschrijving van procedures en werkwijzen van de welstandsc commissies, die werken onder de supervisie van de stichting WZNH, is te vinden in "De Nieuwe Agenda", te bestellen bij stichting WZNH.

E-mail: info@welstandszorg.nl

Alkmaar, maart 2006